OMOT R 22

Mrtva straža.

Drama u tri čina. - Napisao Mladen Felušić.

Lica:

Mate Slavić (70 god.)
Luce, njegova žena (65 god.)
Mare, njihova unuka (22 god.)
Flora, Marina mati (42 god.)
Niko, Slavićev brat (60 god.)
Frane, Marin zjeremik (28 god.)
Pisko (70 god.)
Učitelj (60 god.)
Roko (68 god.)
Zadre (40 god.)
Stari Marin (75 god.)
Kate (30 god.)
Ludi Baste
Trbonoša

Čin se zbiva u jednom zaljevu Kraj mora u Liburniji. Prvi čin prvih dana novembra 1920., drugi 11. novembra, treći u decembru iste godine.

Mala vrata

Mare s Učkom i Opatijom

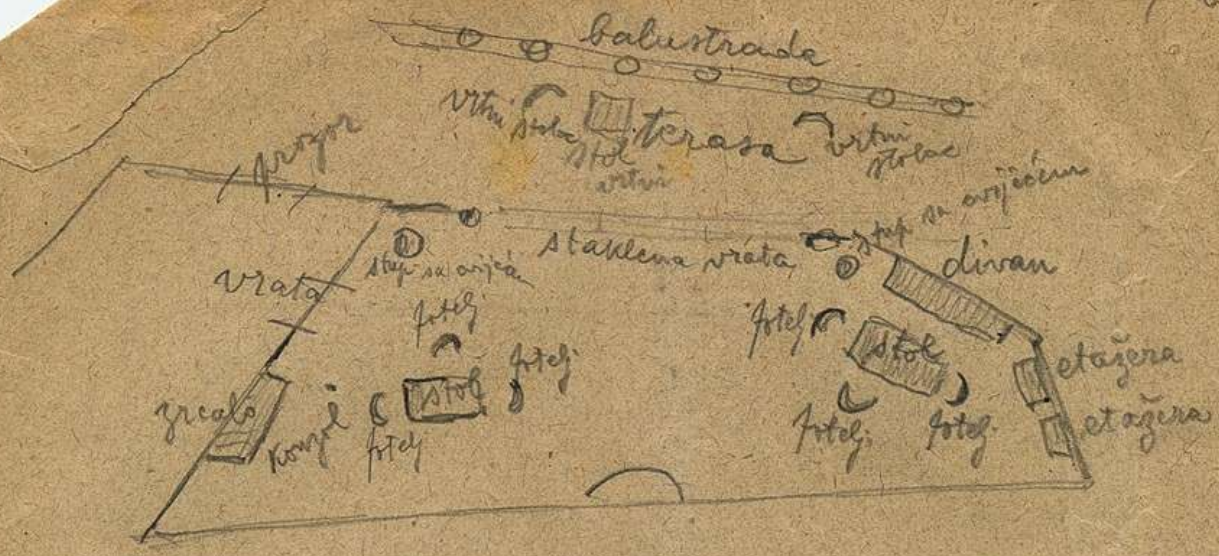

Mare sjedi za stolom lijevo, kraj nje Luce

Mare je metnula dlan na oči, laktom se podbočila na stol. Obadvoje su okrenute publici

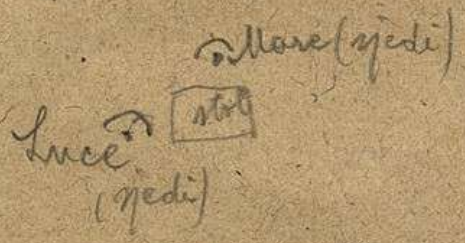

pomiluj! ... Iste oči, ista duša ... (Uzdahne. Pauza).

Mare (kao povučena u svoju misao): Ah, da mi je biti dijete! ... Maleno, ludo dijete, što može, da se smije, istuži, isplače ... (Kao soladana od nenadane provale bola i želje, da se izjada): Nonice ... Nonice ... da mi vam je sve reći ... sve! ... (Zajeca i sakrije glavu u staričino krilo).

Luce (taknuta do dna srca njenim bolom, položi pletivo na stô, i uze da je miluje po kosi. Teška šutnja): Evo, čekam, da ~~ćeš~~ mi to kažeš ... Već dugo čekam ... Od dana, kad si nam se vratila iz one klete tamnice -- [srušila se, da Bog dâ, na one, koji mi te u nju nedužnu zakopaše! ...] Gdje mi je ono prvašnje rumenilo tvojih obraza, gdje smiješak, gdje svjetlost tvoje čiste duše! A kada te pitam; šta te tišti - nikada od tebe pravoga odgovora. E - da sam ja otišla onoga nesretnoga ~~7~~ jutra s tobom u crkvu, svega toga ne bi bilo ...

Mare (lagano pridiže glavu s rezignacijom): Bilo bi ... Ona uboga djevojčica bila bi se jednako našla na mom putu ... I oni tudjinski stražari, što su je onako mrcvarili ... I ja bih jednako srnula na njih, da im iz ruku istrgnem njenu ~~dnu~~ nedužnu sirotu ...

Luce: Zadržala bih te, odvukla ...

Mare: Ne bi. Otrgla bi vam se - i tudjinski bi me stražnici jednako okovali i odvela ...

Luce: Bacila bih se medju njih ...

1) Luce ustane, podje lijevo k vratima

Frane udje s lijeve strane

Mare ustane, stoji izmedju fotelja
i stola desno

Luce (stoji) Frane (stoji) Mare (stoji) stol divan

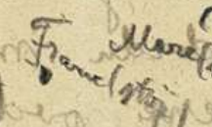

de - kaži nonici svojoj. Bit će ti lakše i sladje i svjetlije ... Govori, srce moje... (Pauza) Ne ćeš? (S lakim prijekorom:) E, pa hvala Bogu!.1) (~~Pauza~~) (Uzdahne i pogledajući na Maru pridje k vratima kao da će izići, otvori ih, postoja časkom, pa se žurno vrati): Evo ti dragica ... Ljejem mu glas... (Na vratima se pojavi Frane). Dobro nam došao, Frane, dobro nam došao!... Kao da nam te sam Bog šalje...

Prizor 2.

Mare, Luce i Frane.

Frane (ulazi s osmijehom. Sav je zaprašen. Na njemu je sivo, na vojnički krojeno odijelo. Mlad je i snažan, ali i u pogledu i u licu vidi se pečat preturenih patnja): Šta je? Šta se dogodilo? (Rukuje se s njima)

Luce: Lano nam je pred očima, a ti nas razvedri, rasvjetli. Dugo te nije bilo...

Frane (dok govori pogleda čvrsto Maru, a dotle mu lice poprima izraz sve mučnije neizvjesnosti): Mnogo sam putovao... Bio sam i u Parizu. Odnio onamo naš protest i neka druga stara svjedočanstva...

Luce: Ti nosiš li nama što dobro, Frane?

Frane: Gdje sam god bio, nisam ćuo no samo dobro za nas.

Luce: Čitam te samo jedno: Hoće li nam se skoro skinuti s vrata sve kuge, hoće li?

Frane: Hoće, gospo Luce.

Luce: Ma što to reče?... Mene već strah hvata od puste sreće. Tako su se prilijepili uz ovaj

1) Luce vode kroz vrata lijevo

Pauza.

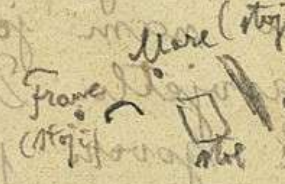

2) Frane se obim rukama naslovi na fotelj, gleda u nju

3) Mare zamišljeno gleda u daljinu

4) Kao da se prenula, s uzdahom

naš kamen, da sam već i sama mislila: tu su, i tu će ostati ... Kad evo, oni će da idu, da idu ... oh, Frane, ja te ne pitam, hoće li to biti danas ili sutra ... Ja trčim k mome staromu ... U vinogradu je, s težakom Jadrom. Začas ću ti ih poslati amo ...

Frane: I drugi je doći. Vidio me kapetan Roko, on će po običaju uzbuniti sve svoje društvo ...

Luce: Idem, da ga potražim. Razvedri mi ga. Danas mi je nešto mutniji ... I svi smo ti takovi ... (Pogleda ispod oka Maru). I sve nešto govorimo kao ... (Još uvijek gledajući na Maru) ... kao da nam se onda (pokaže na čelo) nešto čudno mota. Ajde, Frane, razvedri nam malo te tužne glavice naše ... (Nasmije se lagano, gotovo usiljeno i ode).[1]

Prizor 3.

Mare i Frane.

Frane (nakon stanke bolno i gorko):[2] Sve ista ... kao i onda ... prije dva mjeseca, kad si me molila, da se ne vraćam, da ostanem onamo – prijeko. Sad me evo opet ovdje – a ti bi – vidim – voljela, da sam negdje daleko ...

Mare: Prenaglo sudiš, Frane ...[3]

Frane: Sudim po onome, kako me dočeka ... Bez riječi, bez osmijeha.

Mare (s prijegorom):[4] Sve se sledilo i riječ i osmijeh ... I prelomilo se ... To sam ti već onda rekla ... (Pauza).

1) Frane sjedne u fotelj, uhvati je blago za ruku. Mare stoji.

2) nježno joj miluje i gladi ruke, ona se prepušta

3) ustane, oduševljeno

4) stane iza nje

5) njih dvoje uhvate se za ruke kao mala djeca, gledaju u daljinu, u tihoj zamišljenosti obnavljaju uspomene

6) velika pauza. Oni stoje zamišljeni, zadubeni u uspomene

Frane (ganut gleda je s dubokom tugom): 1)
Teško mi je kad te gledam takovu ... sma=
laksala si, Marice ... Mnogo si trpjela ...
mnogo ...
Mare: I ti si se napatio. Bijedu, oskudicu,
progonstva, lance i logore --- sve si prošao,
ali i sve svladao ...
Frane (k. g.): 2) Ja znam, što je tebi ... U
času posvemašnje klonulosti došlo je u tvoju
dušu neko beskrajno gadjenje na ljude
i stvari. To se nezvano prelilo u tebe
i sad treba i vremena i strpljivosti, da
se istjera ... A mi ćemo to rasčistiti, vidjet
ćeš ...
Mare (bespomoćno): Ne, Frane. Ali jedno pam=
ti: ma što se dogodilo, dok budem živa
ja ću bez prekida žaliti za mojim lije=
pim, razbitim snom ...
Frane (dirnut u srce): Mare ... moja lipa --
~~Mare!~~ ...
Mare (salijeću je sjećanja i ona im se sve
nesvjesnije predaje): Sjećaš li se Frane -
iza polonа carskog - onih dana punih
obećanja? ... Malo ih je bilo ... Koliko prsta
na jednoj ruci ...
Frane (zanesen istim uspomenama): 3) A mi
jednog novembarskog jutra nagrnuli
k moru, da pozdravimo ladju, što je prva
izvjesila na krmi zastavu roda našega --
A kad smo se poslije našli sami 4) ...
Mare: Od našom starom ladonjom. 5)
Frane: Očarani, razdragani mi smo se
pogledali dugo i bilo nam je kao da
su nam se duše stopile u onom tvojem
milom obećanju, da ćeš biti moja. 6)

1) izvuče ruku iz njegove, prenuvši se iz uspomena

2) okrene se od njega

3) sjedne naglo na divan, zabuši glavu u desni rukav, naslonivši se na naslon divana desnom rukom, okrenuta je ledjima njemu i publici

Pauza. Dani razgovor. Mare se prene, sabere, ustane, podje njima u susret (k lijevim vratima), a onda stane lijevo izmedju vrata i zrcala, blijeda, nepomična, tužna.

Svi dolaze kroz lijeva vrata, pa pošto su se porukovali s Franom, sjednu osim Nika i Frana koji ostane stojeći. Situacija:

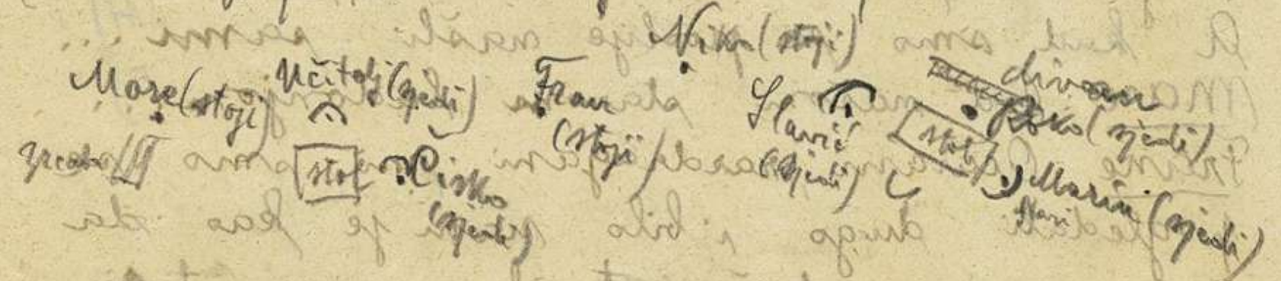

Mare (kao da joj je nešto ledeno palo u dušu, na te se riječi trgne i s neizrecivim se prijegorom spremi da izusti tešku riječ).[1] A sada, Frane, evo... ja te molim... da me one riječi... onoga obećanja moga -- riješiš...

Frane (kao pogođen nasred srca stoji vrijeme blijed i nijem. Tako dugo koliko treba, da uguši krik, što ga u grlu davi. S usiljenim mirom): Mare! Tko mi te grabi? Da li majka tvoja? Sklona nije mi nikad bila... Ni ljubavi našoj... Ište li to ona od nas...

Mare: Ne, ne ište.

Frane: Tko dakle...?

Mare: Ne pitaj... Nešto je došlo i sve se prekinulo... A navezat se više ne da[2]... (nakon trenutačne borbe): Ja ne mogu biti tvoja[3].

Frane (ustane kao gromom ošinut): Mare!

Mare (sva se ustrese, onda se zagleda u prazninu. Izvana dopire žagor).

Prizor 4.

Mare, Frane, Slavić, Kapetan Roko, Liško, Učitelj, Niko nahrupe unutra žagoreći jadre i Stari Marin, nešto kasnije. (Svi se kupe oko Frana i rukuju se s njime).

Roko: Evo naših golubića... Znamo, da smetamo - ali - na riglama smo.... Frane, što nam nosiš?

Liško: Dobro nam došô iz Parigja!... Što veli Francuz? Englez? A što Amerika?

Učitelj: Čitamo da su u Đenovi. Ruska je

zrela. Ako je sada ne podijele, sagnjit ćemo, brate.

Roko: A što vele naši?

Lišk o: Hoće li se držati?

Slavić: Ali, ljudi, ne date čovjeku, da odahne, već ste na nj pali kô ose. (rukuje se s Franom). Dobro nam došao, Frane! A sad - govori!

Frane: Mnogo svijeta na našoj je strani.

Slavić: Jeste li čuli?

Lišk o: Čuli smo - čuo ga i Bog!

Frane: Do tri dana, vele, bit će sve potpisano i zapečaćeno.

Lišk o: Daj Bože u dobri čas!

(Ulaze Jadre i Stari Marin).

Roko (nestrpljivo): Učka?

Frane: Naša do zadnjeg kamenčića...

Roko: I Vela Vrata?

Frane: I Vela Vrata.

Učitelj: Eto vidite: Amerika!...

Slavić: Reci: Pravda!... Ali Pravda je jedna riječ - jedna velika riječ - no uvijek samo riječ. Toj riječi trebalo je dati tijelo. To je, eto, Amerika...

Svi: Hvala joj i čast!

Slavić (kao u nekakvu nadahnuću): Pravda! Pravda!... činilo se, kao da je za navijek nestalo - no evo, ona se k nama vraća. Kao čista kraljica vraća se ona.... I prvo, što je ovom starom, trulom svijetu zagrmljela, bilo je: Nema više robova! Ni robova ni gospodara!

Svi: Tako je!

Roko: Da i da već neko mora da mi bude gospodarom - neka je to čeljade više od mene

1) predje bijevo i sjedne u fotelj (on ne ide ispred njih, nego iza njih, prelaz u dnu)

Situacija:

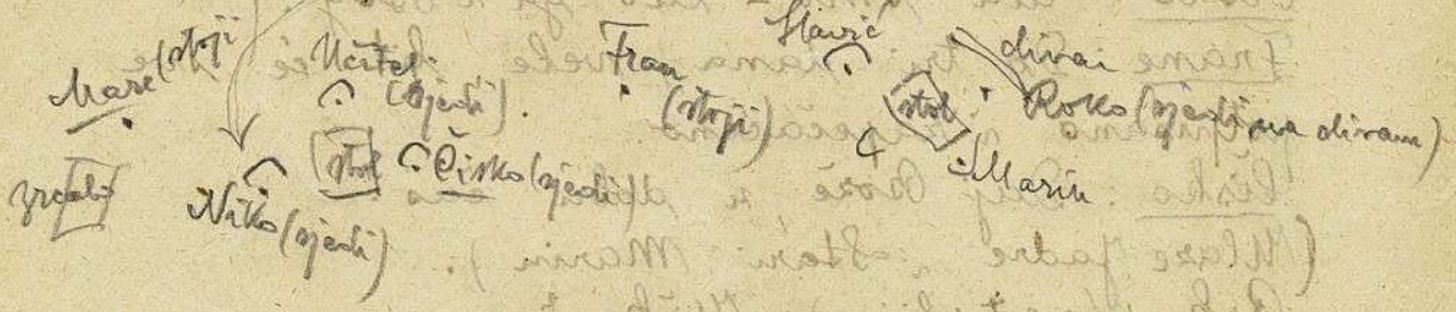

ili barem meni pravo! Ali tražiti od mene, da služim još većoj mizeriji od sebe – to je, brate, da poludiš!...

Lišku: Svi znamo, da nam Talijani, u svijetu, nisu bili ni do koljena....

Roko: A što ti kimaš glavom?

Niko: Vi vidite samo ono, što vam duša želi... Ja pak vidim i ono, što ne želim... Ja vidim crno...

Roko (ljutito): Jer ti je i pamet crna...

Slavić: Ne diraj mi u brata, Roko! Deset je godina mladji od mene, ali mu je pako srce trideset godina starije od mojega. On ima više škola nego li što ih mi imamo, pa je i pametniji i dakako, – malodušniji. Ostavimo ga!

(Niko (slegne ramenima, ode na stranu, da čita novine, što mu ih je dao Frane.) I tako, braćo, još tri dana, pa eto nas slobodnih. To su našem Franu rekli ljudi, koji znadu, što govore. Je li tako?

Frane: Rekli su....

Jadre: A ne bi li ih Bog kakogod nadahnuo, da s one strane Učke pomaknu još samo malo više na zapad... Samo je selo mojega tasta – evo ovoga starca... (Pokazuje na Marina).

Slavić: I to će doći, Jadre: Rad si jednom nogom na Učki, drugom ćeš lako da pregaziš preko.

Stari Marin (rezignirano): E pa, kad ne mogu svi, neka budu barem jedni srećni i zadovoljni... (Pokunji se, Stanka).

Slavić (kao da prebire misli): Još tri dana

[illegible] od
mene, da slušnu još većoj mizeriji od
sebe – to je brate, da poludiš!
Čisko: Svi znamo, da nam [illegible] u svi=
jetu, nisu bili ni do koljena...
Roko: A što ti kimaš glavom?
Niko: Ti vidite samo ono, što vam duša
želi... Ja pak vidim i ono, što ne želim...
Ja vidim erno...
Roko (ljutito): Jer ti je i pamet erna...
Slavić: Ne diraj mi u brata, Roko! De=
set je godina mladji od mene, ali mu
je rato srce trideset godina starije
od mojega. On ima iršu škola, nego li što
ili mi imamo, pa je i pametniji i
dakako, – malodušniji. Ostavimo ga!
(Niko (slegne ramenima, ode na stranu
da čita novine, što mu ili je dao Fra=
ne.) I tako braćo, još tri dana, pa
eto nas slobodnih. To su našem Franu
rekli ljudi, koji znadu, što govore. Je
li tako?
Slavić
1) ustane
Frane: Rekli su...
Jadre: A ne bi li ih Bog kakogod nadah=
nuo, da s onu stranu Vlčke pomahne
2) Čisko ustane
još samo malo na rajed... Tamo
je selo mojega [illegible] starca..
(okaruje na Marina)
3) Svi ustanu
Slavić: I to će doći, Jadre: Kad si jed=
nom nogom na Vlčki, drugom ćeš lako
da pregaziš preko.
Stari Marin (reziguirano): I pa, kad ne
mogu svi, neka budu barem jedni srećni
i radovoljni... (Pokunji se Stanka).
Slavić (kao da prelire misli): Još tri dana

i oni će otići... (žestoko). Još malo i trulež ne će više da se hvata ognjišta naših...
Mare (gleda i sluša blijeda i nepomična, kao da se u njoj skamenila sva tuga, što lebdi u vazduhu).
Učitelj: Eh, sloboda! Tko je ima, nek je čuva --
Čisko: Lijepa li je, brate, slobodica... Ljepša nego li i svoja kućica... A, meštre?
Učitelj: Osjećaju to i djeca... Jedna djevojčica - (okrene se k Mari) znaš, ona, zbog koje si ti toliko trpjela, Mare, nedavno je napisala u zadaćnici nešto kao pjesmu... (recituje): „Imali smo, veli, pet svijetlih dana - sad nas boli do pet ljutih rana... Kao Hrist na križu mi smo žedni... I ubogi i tužni i bijedni..."
(Stanka. Svi kao da su se časkom nekud zamislili).
Čisko: E, i djeci je teško...
Roko: Ropstvo je teško svakome, tko ga osjeća...
Slavić 1) Ali kad pomislim, da će ih domalo djavô odnijeti, meni je, kao da se iz mrtvih dižem...
Čisko 2) A sad - podjimo... Mrak je 3). Pa i ti ćeš, Frane, s nama. Znaš, mi smo ti kao žižak, kome treba svaki čas da naliješ malo ulja....
Slavić: Ispratit ću vas i ja do ceste. Imat će Frane u svojoj torbi još štogod. Pričat će nam, što su u Parigju rekli na onaj naš protest. Nije bagatella - onolike hiljade potpisa!... To je dokumenat, koji vraški tuče. Vidjet će Inglez, da mi nismo nikakvi Indijanci, već pravi i Korenjti Istrani - Hrvati —

1) Niko ustane i ode s novinama u ruci desno u dnu, okrenut je ledjima publici.

Niko (stoji)

Mare (stoji) Frane (stoji)

Mare

1) stane nasred sobe u dnu, sklopi ruke u krilu i gleda za njim. Istom poslije pauze počne govoriti žalosno vrteći glavom. Pauza.

2) Mare sjedne na fotelj lijevo, naslovi se na lijevu ruku i gleda zabrinuto u publiku (u daljinu), izgubljeno, kao da su joj sve nade porušene. Pauza.

3) Niko sjedne na divan, rastvori novine, čita.

4) pogleda ju preko očali

Situacija:

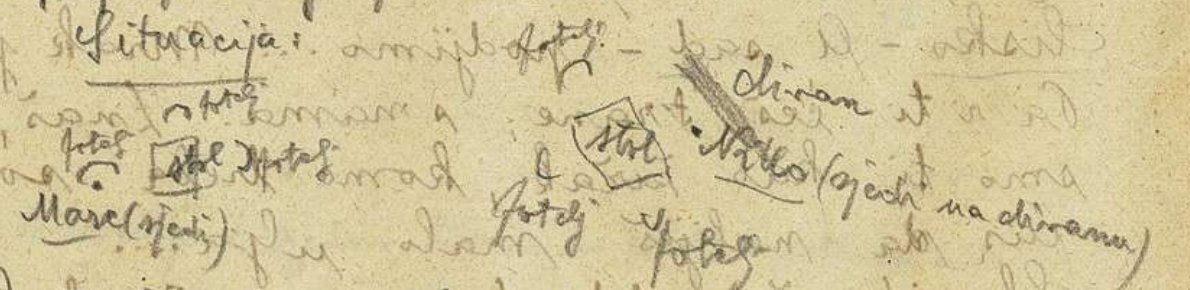

5) spusti ruku na stol, pogleda ga umorno

6) Mare ustane polako, umornim korakom predje desno, dodje do etažere, nešto traži medju knjigama

~~nismo nikakovi Indijanci, već pravi i koreniti ~~[illegible]~~ Istrani-Hrvati.~~

Učitelj: Dobro si rekao, Mate. (Udobrovoljen) 1) Nema fajde! Tko hoće da se utješi, treba da dodje ovamo. Ti si kao neki naš konzuo, Mate, i mi ćemo još k tebi: možda već i sjutra, kadgod nam bude teško na srcu. A ti, Niko, mrkogledjo, da si mi zdravo! I ti moja lipa Mare -- Laku noć! (Odlaze).

Glasovi: S bogom! - E, reko sam ja - Amerika! - Pravda! Pravda! - odnijet će njih bura s Velebita ... - Hoće, brate, hoće! Popuhnut će tihi vjetar ---

Frane (kao ohrabren živim pouzdanjem onih staraca): Mare! - Čuješ li ih? Još malo, i srce će i u tebi da zapjeva ... Ja ću opet doći ... (Ode).

Mara (gledajući mučenički za njime): 1) Ne ~~[illegible]~~ vidi, ne vidi .. 2)

Prizor 5

Mare i Niko.

Niko: Fantaste! 3). Mare! 4)

Mare: Striče? 5)

Niko: Što je s majkom? Je li se vratila?

Mare: Što ja znam - nije .. 6)

Niko: A otišla još juče ... Poludjela ... Sasvim ... Ovaj njihov vječiti karneval dao joj u glavu ... Uvijek s njima - kao da se za njih prilijepila ... Svijet već šapuće ... a u djedu kipi ... Ti ga znaš: Nagao je, pa bi moglo biti bruke. Ne bi li joj ti napomenula ...

1) Mare prestane trajiti po etažeri, okrene se, dodje do desnog stola i sjedne u fotelj

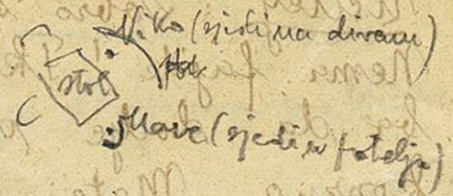

Kate udje s lijeva

2) Mare (ustane) prodje joj u susret, u dnu

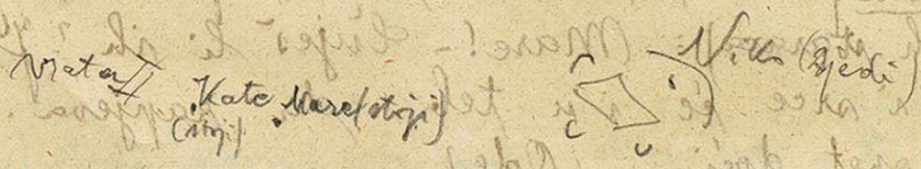

3) Luce udje i sjedne lijevo na fotelj s pletivom u ruci

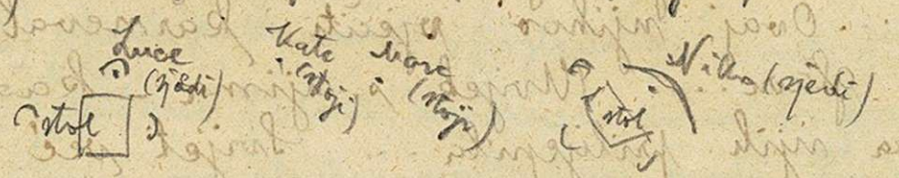

4) Mare sjedne zamišljeno, zdvojno, na fotelj desno

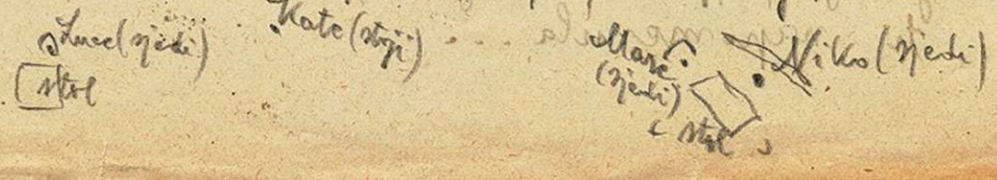

Mare: Teško je to [1]...
Niko: Vidim ja, kako će se to zlo da svrši... Ali kad ja velim: ne gla= vom o zid, već zavežljaj u ruke pa ona= mo, gdje je mir i sloboda - e, tada svi na mene. I ti - kao i oni. Svi ste jednaki. (kima glavom). Tri dana! Fantaste! (Ulazi Rate).
~~Niko (podje na stranu i čita novine).~~

Prizor 6.

Mare, Niko i Rate.

Rate (sva uzrujana): Gospodja se vraća... Pred vratima je stala. S njom su tri, četiri...
Mare [2]: Kako to govoriš, Rate! Sva si zbunjena...
Rate: S njom su oficiri... I on--
Mare: Tko?
Rate (pridušeno): Onaj iz Trsta. Sam ga je vrag ovamo doveo... Proklet, da je!...
Mare (zapreprašteno): Tko? Tko?
Rate (k. g): Onaj -- Romesar---
Mare (jedva dišući): Rate!... Ti tlapiš... Šuti!...
Rate: Onaj Orlando...
Mare: Ne spominji, velim ti...
Rate: Već sam ga jutros vidjela, ali nisam znala, kako da vam kažem... Vele, da je premješten amo i---
Luce (ulazi): Eno vam i nje - [3]
Mare (kao strijelom pogodjena sva se kao ukrutila). [4]

Prizor 7.

Niko, Mare, Rate i Luce.

1) Kate ode lijevo

2) Flora uđje s lijeva, dodje do sredine pozornice, odmah ode k zrcalu, ostavi šešir na konzol (lijevo), govori popravljajući frizuru i gledajući u zrcalo, poslije stane nasred pozornice

I. Situacija:

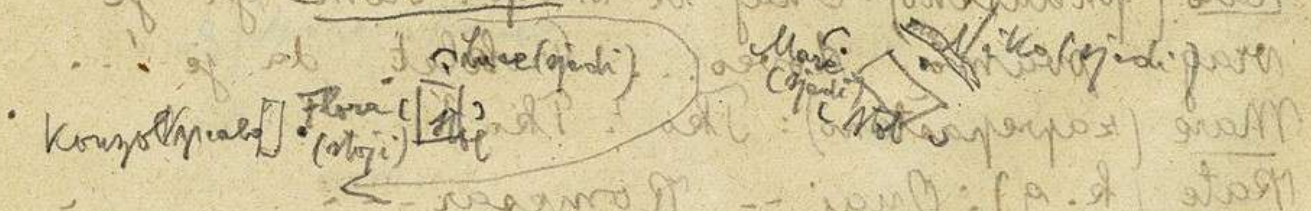

II. Situacija (odmah iza toga):

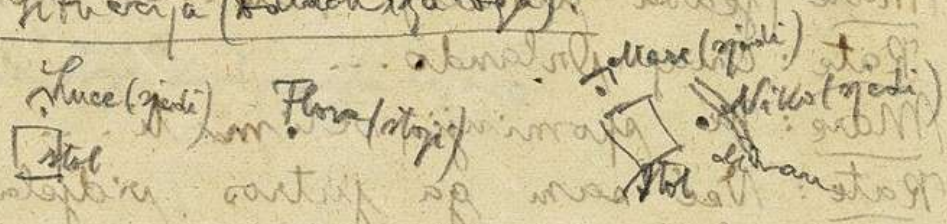

3) sjedne na fotelj desno okrenuvši bedja publici

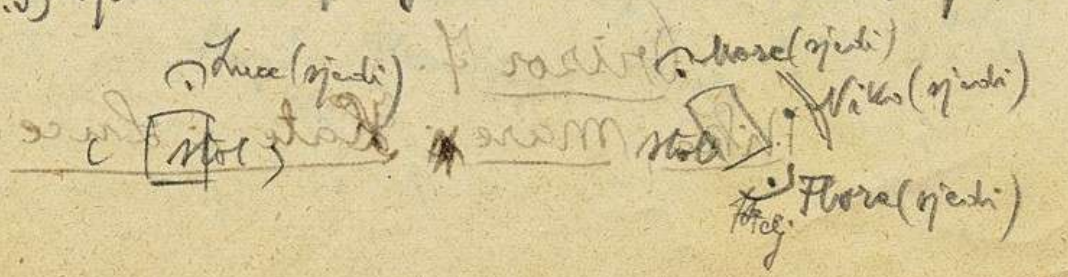

Luce: Eno je - dohodi ... I djed će za njom... Hoće da je prozove na račun... Mare! Niko! - pomozite mi, da ovoj nesretnoj kući sačuvamo mir... ovako vas molim...
(Govori se u kut pletući, s velikom mukom prati svaku riječ i gestu svoje nevjeste Flore, koja u to ulazi).
Rate: O, jadna moja gospodjica... (Ode)[1]

Prizor 8.

Niko, Mare, Luce i Flora.

Flora (bane kao vjetar).[2]
Splendido! Što je to bilo, divno! Rijeka - pa ona admiralska ladja sva u svijetlu i u mirisu svakojakoga cvijeća i naranče!... A tu u toj divoti - On... zamislite: On - znak neba i mora. Div - Pjesnik nad Pjesnicima - Svetac Paradisiaco - Prorok Nove Italije - On - Neustrašivi, Silni, Božanski --
Mare (ledeno, suho ju pogleda): Mama...
Flora (padajući u sve veći, pravo histerički zanos): Znao je, otkle dolazimo... i zamislio: ove oči gledahu, kako je ispred nas kleko. On, nenadkriljivi, nepobjedivi, Bog besmrtnoga naroda moga!... I govorio je, sve onako -- klečeći. Ali to nije bio govor... Muzika je to bila --- prava muzika divina. Sve je to pohranjeno ovdje, u mome srcu... Svaku njegovu riječ čuvam tu duboko -- Ni u duhu je ne povrijedjam, da joj ne razbijem čar.[3] A poslije - u salonu!... Rakav sjaj. Rakva veličajnost! A sve teži k Njemu, k Božanskome, - svi hoćemo, da se upijemo u Njega...

1) Niko ode Kroz vrata lijevo

2) Luce ustane, predje desno i sjedne na divan

3) Mare ustane

4) Slavić stoji kod vrata lijevo

5) predje k njoj

Sve je kao u groznici - u ludilu... Ah, to ludilo! Dolce, sublime follia!..

Miko (smota novine i s izrazom prezirnog gadjenja izlazi lagano iz dvorane): Cagliacci..[1]

Prizor 9.

Flora, Mare i Luce.

Flora (gleda za njim): Tako, tako, gospodine konspiratore!... Idite samo!... I što dalje, to bolje za vašu glavu. (Oštro).[2] Vrijeme je, da se već jednom tim komplotima učini kraj.. (Mari). A vrijeme je i da se i ti izvučeš iz ~~svog leda~~, iz ovoga mraka, iz ove staračke pljesni -- i (blago) da podješ sa mnom onamo, u život, tra le delizie e le brillanti fiamme - gdje sam i ja iskrsla i gdje pred vječne mladosti preporadjam dušu, srce - sebe...

Mare (sumorno, a lagano - slog po slog):[3] A da li ti kada pri toni dolazi u pamet naš otac - njegov daleki grob -- mama?

Slavić (pojavi se već kod prvih Marinih riječi i ondje stoji kao kamen i mrk i strašan):[4] Da, pomišljaš li kada na to?

Prizor 10.

Mare, Flora, Luce i Slavić.

Flora (kao zmija): Tko vas je zvao?

Slavić:[5] Ja sam na svojem -- a imam s tobom da govorim...

Flora: Slobodna sam... Odgovaram sebi i mi-

1) Flora predje ispred njega lijevo k zrcalu i popravlja frizuru. Slavić ostane na mjestu, samo ju proždire očima.

2) Govori gledajući u zrcalo, slegne ramenima, okrenuba mu je ledja.

3) Okrene se, ostane na mjestu

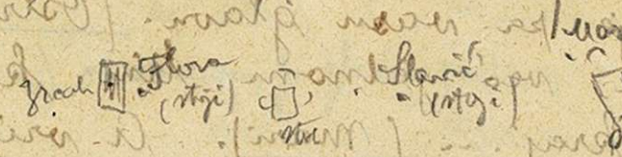

4) Flora pridje k njemu, sasvim blizu, izazovno

5) Flora ode od njega i sjedne lijevo u fotelji

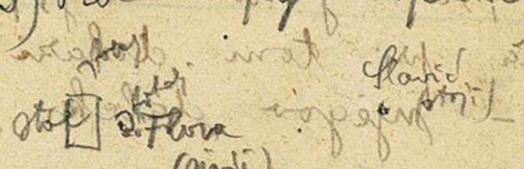

Luce ustane

Luce ode lijevo plačući. Flora ustane.

Pauza. Slavić sjedne na divan, nasloni se na obadvije ruke, zamišljeno vrti glavom i kao da šapće: „Bože, moj Bože!" Šapće i uzdiše. Mare se nadvila nad njega, pa kao da ga tješi, govori tiho: „Djede moj dragi" ili tako nešto slično. Flora ustane najprije ih časak gleda, onda kao da ne zna, što bi; zatim slegne ramenima, pa sjedne za stol lijevo; podboči se desnom rukom na stol, bradu na dlan, gleda preda se; govori brapavo, isprva tiho.

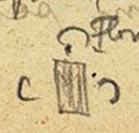

kome drugome:
Slavić: Odgovaraš i imenu, što ga nosiš.
Flora (s prezirom): To visokoslavno ime!..1)
Slavić: Skini ga, pa se vuci kuda te drago.
Flora: I to može da bude, ali ne na vašu zapovijest. Vaše ime!... (Smije se suho). 2)
Slavić: Moje je ime došlo do mene u najvećoj časti... A što-- je pak do onoga tvoga - negdašnjega - ako si ga kada imala...
Flora (sičući): Što? Vi hoćete..3).
Slavić: Ja znam samo to, da je jedan moj susjed, stari neženja, našao negdje u Napulju tvoju majku i tebe - i doveo vas ovamo gole i bose...
Flora: To je bio moj očuh. 4).
Slavić: Jest - on je tvojoj majci dao svoje ime, a moj sin, Bog mu prosti! - dao je tebi moje... ono, kome se ti danas rugaš...
Flora: Odabrao me a ja sam pošla za uj - i ako - to vam danas mogu reći - ne iz ljubavi - 5)
Luce (ustajući): Bio nam je svima dobar-- ~~volio nas je~~ (Flori) I tebe je volio... Ali ako ti srce ne da, da mu se pomoliš za dušu, - a ti ga barem ne spominji... I sama znaš, da mu je ona daleka, tudja zemlja teška... (zaplače i ode. Slavić je sav tronut, Mare se stisla uzanoj).

Prizor jedanaesti.

Bez Luce.

Flora (poslije stanke): Ja to sve razumijem. (Pauza). Ali i vi morate da razumijete mene i sve ono, što se razbudilo u meni u času, kad

1) ustane

Flora (stoji) Mare (stoji) Flavi (sjedi)

3) okrene se, pogledaj ju

4) ustane

sam na Velikim Vratima ugledala prvu ladju, što ju je amo poslala otadžbina moja.[1] U taj jedan mah ja sam nasšla sebe, braću - poletjela sam k njima, rašširila ruke i poljubila ih, kao što još nisam nikoga na svijetu. No ako vi to ne razumijete - trebat će da to ćuti ona! (pokazuje Maru) - moja rodjena krv. Ona mora, da pojuri sa mnom u život, k onome lijepom i višem, što ste u njoj vi utukli...

Mare:[3] Ne mogu ja nikud odavle... Zar s ovim verigama, što ih sve teže za sobom vučem?

Flora: Stresi ih!

Mare: Predubоko su mi rašle u meso.

Slavić: (Mari kao proročki):[4] Još koji dan, dijete, pa će verige same da otpadnu... tebi i meni i svima našima..

Flora: Evo čime te pitaju... I tako to ide otkad sam te rodila. Ni časa mi ne dadu do tebe... Odbijaju me - neprestano - uvijek... I tebe od mene. I otimaju mi te... Ali sada ne će više. Ti moraš da se već u ovaj mah vratiš u srce ~~svoje~~ majke... ovamo (pokazuje na grud) da budemo jedno... Ja mi i jesmo jedno. (obujmi je rukom) Što mene prožimlje, to mora negdje i u tebi da počiva... Ja to ću da ~~x~~ razbudim - i ti ćeš svom dušom zavoljeti ono, što i ja volim... Hoćeš... ne opiri se - sada si moja - ja te više ne dam -- Ti ćeš sa mnom k njima -- k mojima - to jest - ne - prije će oni ovamo - da ih upoznaš - Divni ljudi!

Vidjet ćeš... Sad je s njima jedan novi – jedno tvoje poznanstvo iz Trsta -- tenente Orlando---

Mare (kao da je najednom nešto strašno stalo preda nju, zgrozi se i istrgne se jednim mahom iz njezina naručja i prisnej: Ne!...

Flora (naglo, gotovo gnjevno): Što zar još?---

Mare (grčeći se u licu i u rukama): Ne!- Sada i zanavijek - ne!

Slavić (kao da mu odlanulo): Hvala ti, kćerce - I ja velim: Tod ovaj krov - nikada!

Flora (tvrdo): To ćemo tek da vidimo... A ti, ne zaboravi, da si moja kći... I znaj, da je nad tobom zakon jedan... I sila jedna... A taj zakon i ta sila na mojoj su strani...

Mare (odlučno): Naučila sam prezirati i jedno i drugo.

Flora (smrknuto): Bit ćeš pitomija... A vama (obraća se k Slaviću) još samo jedno: Ja sam od mojih prijatelja oficira i drugih uglednika primila, već do sada mnogo ljubeznjivosti. Red je, da im to uzvratim... Poradi toga pozvala sam ih ovamo, i oni će ovih dana doći...

Slavić: U moju kuću?

Flora: Jest.

Slavić: Ne će!...

Flora: Hoće!

Slavić: Ti u ovom domu nemaš da zapovijedaš. Ni ti mi iko osim mene. Uzgrabili ste mi sve, ostao mi je samo ovaj dom, a u njemu staro ognjište moje. Jedan mali, pjove maleni kutić, poslje-

dnji ostatak moje slobode. Ali znaj – u taj kutić ja ne dam nikome da dira – ne dam -- ne dam --

Flora (smije se suho): Oh – i vi ćete biti pitomiji. Svi ćete biti krotkiji... A ja: – Ci sono e ci resterò... (Ide smijući se suho).

Mare i Slavić.

Slavić (kao ranjen u dušu): Ne ćeš!... (Koraci za njom. Grči ruke, neko se vrije- me bori sa sobom, potom mu pogled pane na Maru, rukom predje preko čela, kao da bi rad da rastjera jednu grdnu misao, pa pridje k njoj, uze je za ruke i poljubi u čelo). Još bi htio nešto da kaže, ali obvladan neiskazanim tromućem, ode bez riječi).

Mare (sama gleda tjeskobno za njim. Kao da joj se u taj mah nešto rasdrlo u grudima, ona se sruši na divan i za- plače teško).

Zavjesa polako pada.

Čin drugi.

Dvorana kao i u I. činu, samo što je sada na staklenim vratima u pozadini dignuta zavjesa, tako da se vidi ne samo terasa već i dio zaliva sa Lresom, Velim vratima i Učkom. More gdje i gdje malo malo namreškano. Nebo hladno, posijano bjelkastim oblacima. Doba je, kad negdje iza brda zapada sunce, koje se ne vidi. Čas je pun neke smorne sjete. Nešto kasnije, pod sam suton, i nebo će i more za trenut od oživa igrâ novembarskih večernjih boja, da se malo zatim na sve spusti noć hladna i mrka. –

Prizor 1.

Rate i Niko.

Rate (zaposlena je oko étagére, odredjene za prodaju).

Niko (ulazi s lijeva, stane): I tako sve komad po komad, dók se sva kuća ne raskući... Ruda će to?

Rate: Ramo i ono drugo: na pazar... Živjeti treba. (Pauza). Vi sa šetnje?

Niko: Da.

Rate: Ca – što...?

Niko: Zlo... U duši, u vazduhu, posvuda... vani i unutri. Osobito tu – unutri, gdje nas tudji crv najviše toči i grize...

Rate: Past će i njoj krila, čim se oda: vle pokupe svi njezini... Ah gospodine

Niko, da mi ih je već vidjeti, gdje bježe... Pa nju, našu gospodju Floru, gdje od jeda papar grize, a ne može ništa -- ništa, jer onda ćemo mi biti gazde, - te - ili budi tiha! ili noś te djavo onamo, otkle si i došla!... Nije meni toliko do nje, koliko do one naše jadnice...
Niko: To je, što i mene muči. Izišlo ovako il' onako - strah je mene - nje više ništa ne nasmija.
(Prekine se, jer se u to na vratima ukaza Slavić).

Prizor drugi.

Slavić, Kate i Niko. Zatim ludi Bašte i jedan trhonoša.

Slavić (Kati): Je li gotovo?
Kate: Sve sam izvadila.
(Pokaže rukom na predmete, što ih je izvadila iz étagére i poredala na stolu).
Slavić: Vani čeka ludi Bašte sa još jednim čovjekom. Pozovi ih neka odnesu...
(Kate ode lijevo).
Slavić (gleda u étagéru i kao da se opravdava): Osuših se brate... U kući ni krajcare. Da sjutra dodju naši, ne bih imao čime da ih ponudim. (Odu na terasu).
(S lijeva ulazi ludi Bašte i još jedan trhonoša, a za njima Kate).
Kate (pokazuje trhonošama étagéru).
Ludi Bašte (ulazeći trhonoši): Ti - ti ne razumiješ ništa. Knjiga je ona starija od našega tornja... Jest. Ne laže ona. Tako piše - i tako će biti. A ti si budala, što

vjeruješ... Da, sve će propasti... Već je počelo... Meni vele, da sam lud, a ja bolje vidim od svih... Počelo je...

Trhonoša: Ajde, ludove - hvataj!

Ludi Rašte: Sve će propasti... I zemlja i kamenje i sve... Ostat će samo more, velim ti - samo more. A ti si bridala, što ne vjeruješ...

Trhonoša: Zato valjda i spavaš noću pod istegnutim barkama...

Ludi Rašte: Da, upravo zato... Sve će otići... Sve propasti... I kuće i ~~toranj~~ i crkve i toranj... naš stari toranj...

(Pjeva): Oj turne moj lipi,
Lipi ter prostrani,
Rako sam te lipo
Lipo sagradio...

Trhonoša: Ajde, nesreću, pred općinu, pa im tamo zapjevaj! -

Ludi Rašte: Zapjevao ja njima, pa me za to četiri puta i okovali i odveli... Sada me puštaju. Vele: Zé mato!.. Ja lud!... Pametniji sam ja od njih, jer znam, što oni ne znadu. Ni kamena ne će ostati. Već je počelo... Već se ruši... Ja vidim... Oj turne moj lipi!...

(Pjeva): Komu te ostavljam,
Ostavljam te ptici,
Ka će ljetnim danom
Nad tobom letiti...

Trhonoša: Ajde Rašte, živo!

Ludi Rašte (prihvati étažeru za jedan kraj i odlazeći pjeva gotovo sa suzom u glasu):

Meni tužan spomen
Meni tužan spomen

~~A sv~~ A svitu paklensku
Neviru tužiti--
(Odu a za njima Kate).

Prizor 3.

Slavić i Niko.

Slavić (gleda neko vrijeme na vrata, na koja su ona dvojica izišla, onda kao da se trgao iz jedne neugodne misli):
Pa bit će bolje!.. (Niku). Malo prije bio je u mene Frane i rekao, ~~je~~ da se u mjestu svašta govori. Neki vele, da je već prošle noći sve potpisano, tek što se još granice ne znadu... One njihove pridošlice i vojska - sve da je uzrujano, užurbano, kō bez glave--
Niko: I groze se. Vele: ne izidje li na njihovu, osvetit će se na našima, kao ono lani na Rijeci na Anamitima. Pa moglo bi i to da bude... E, da se slušalo mene...
Slavić (istim tonom): ~~I~~... i prodalo...
Niko Prodalo, da, i sve najednom, a ne ovako komad po komad...
Slavić: ... pa torbu na rame i - u svijet... zar ne?... (uozbilji se) Otići!.. Kako je to lako reći - naročito tebi. Još kao dijete morao si u grad, u škole pa u službu. Bacali te amo tamo - čas na jug, čas na sjever. Žao mi te je, brat si mi, pa kad već hoćeš - idi. Ali mene ne zovi!... Tu sam se rodio - tu hoću da umrem. Na ovoj zemlji. ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~? (Čuje se udaranje motike o zemlju ispod terase).

Slušaj!... To je on, moj kremeniti Jadre. čuješ li ga, kako kroči onu moju zemlju dolje? A evo, Niko, možda je ovo čas, kad se negdje tamo daleko povlače granice... (nervozno kao uboden trenutačnom zlom slutnjom). Ali moj Jadre, moj dobri Jadre, snažniji je od svih onih spletkara tamo... Oni drljaju na papiru, dok Jadre zarezuje u moju zemlju duboko i svaki udar njegov vapije k nebu: - ovo je naše - naše - naše!... čuješ li ga, kako sijeće! Rao za inat njima... (pomne ga za sobom prema terasi). Hajde da ga vidiš! (Viče). Hej, Jadre, sokole moj! Jače! Jače! Jače! Neka se nadaleko čuje - do Boga! - (Stanu na kraju terase).

(Ulazi Rate, za njom Mare).

Prizor 4.

Rate (Mari pokazuje mjesto, gdje je prije stajala étagéra): Stari bi, gospodin Ktio, da se ovo nekako uredi, ispuni... Da ne bude odviše golo i pusto, kad naši dođu...

Mare (uvučena u svoju misao i ne pogledavši onamo): Vidjet ćemo poslije, Rate... (s nategom), jesi li još što opazila?

Rate: Ej, da bih tako ne vidjela! Eto i danas ju je dopratio do kuće prokletnik!... Ona sva napirlitana, a on gologlav, crn, blijed... Svaki čas bi postojao, zabô prste među one svoje rudaste vlasine, i svedj nešto govorio tiho, ispod glasa - a ona...

Mare (jedva čujno, kao da iz nje govori bolna jeka): A ona?...

Rate: Smiješila mu se sva blažena--
Mare: Majka nije kriva ... Ona ne zna i ne sluti ništa ...
Rate: Iskažite joj ... Vidite i sami, da se to više ne može i ne smije, da taji. Recite joj sve - inače moglo bi jednoga dana i u mene da prekipi, mogo bi koji zli duh, da me natenta, pa ...
Mare (trgne se): Čujem korake.

Prizor 5.

Predjašnji, Flora i Luce.

Slavić (nagne se nad terasu): Dosta, Jadre, za danas ... Sjutra u zoru zovi me ... Otići ćemo u goru, da pregledamo medjaše ... A sad se svrati u kuhinju ... (Ulazi, a kad on udje, udju i Luce).
Luce (prema Slaviću): Odmah ću i ja ..., a dobro je, da ste svi ovdje ... Flora ima nešto da nam kaže ... Svima ...
Flora (ulazi lijevo).
Rate (pokadšto odnosi u bližnju sobu po koji stvarcu od onih, što ih je izvadila iz étagére i poredala po stolu, ali se odmah praća i pomno prati razgovor).
Flora (odjevena u soirée odijelo. Iz njena ponosna držanja izbija nota neke usiljene dobrohotnosti): Još čas i tri će lica iz topa obznaniti, da je ovaj kraj za vas izgubljen i da nemate više čemu da se nadate ...
Slavić (mirno): To ćemo tek da vidimo.
Flora: Tako kažu vijesti od svih najpouzdanije ... Svršeno je! ...

Slavić (k.g.): Možda!.. No, je li to ono, što si htjela da nam rečeš?
Flora (još uvijek mirna): Nije. Dolazim još jednom da pokušam, ne bih li vas kakogod dozvala k razboritosti... Odabrah za to čas, gdje se (značajno) osjećam jača od svih vas...
Slavić (dižući glas): Jača?
Flora: Jest - jača -- Evo - spremih se na veliku svečanost... Na proslavu konačnog oslobodjenja... Kako vidite i sami, ja bih mogla da govorim s vama, kaošto se govori s pobjedjenima, ali ne ću... Ne činim to iz nikakvog veledušja, već onako... Uz vas, uz ovaj krov - privezao me dugi niz godina... I ako sam ja tudja vama, a vi meni, ipak - živjelo se nekako. Onda smo došli na ovu raskrsnicu. Mene nose jedni putevi - vas drugi. Koji su bolji - o tome ne ću da se prepirem -- ja sam, ako baš hoćete, pripravna, da poštujem i vaše ugasle nade...
Slavić (s ironijom): Hvala ti!..
Flora (k.g.): Svejedno! Vi ste tu dvoje, troje staraca. Drugi bi u vašim godina: ma pod novim prilikama ponikli glavom, pa - dušu u se i Bože u ruke tvoje!... Vi to ne ćete...
Slavić (tvrdo): Ne ćemo!
Flora: Ne ćete. Ne odobravam, ali u neku ruku svaćam... Vi hoćete, da se odrečete života. Starost to može, ako već hoće, - ali mladost?... Ja vam evo i opet velim: vratite ovo dijete meni, majci...
Slavić: I opet...

Flora: I opet, da... i opet vapim vama: Vratite mi je!...

Mare (koja je do sada nijemo slušala, na posljednje se riječi trže): Nema vraćanja, i ne može ga biti. Ti znaš... Otkad si me na svijet dala, mi se neprestano tražimo – ti kćer, a ja majku – i ne nadjosmo se. I teško, da se ikada nadjemo...

Slavić: Golubice moja!...

Flora (lice joj poprima sve tvrdji ledeni izraz): Tako dakle. Još uvijek tvrda i neumoljiva... Dobro! Svoje pravo izvojštit ću, bude li trebalo i silom... Novi zapovjednik karabiniera – tenente Orlando...

Rate (na vratima): Da je proklet!..

Flora (Rati oštro): Ti! Što tražiš ti ovuda!.. Makni se! Van se vuci! –

Slavić: Što hoće taj tvoj karabinier?

Flora (Mari): Hoće s tobom da govori...

Mara (u licu sva promjenjena. S krikom): Ne će!...

Flora: Pozvala sam ga...

Mare: Ne zovi nesreću!

Flora: On će doći...

Mare: Ali mene ne će naći – ne će!

Flora: Ti si luda!

Slavić: Ti si opaka!

Mare (oči joj potamnjele, sva drktavi, vidi se, da se u njoj nešto strašno mota što hoće da provali): Na prag ću stati... Bude li htio preći, morat će da me pregazi mrtvu –

Luce (hvata se za glavu i srdi se).

Slavić: Pregazit ćeš ti njega –

Mare (Flori): Ubij me!

Flora: Luda! Luda! Luda!
Mare (obuzeta strašnom jezom sve jače, brže, silnije i odlučnije kao da već negdje vreba riječ, što će sve da razotkrije): Ti ne znaš, da je on --- (kao da je nešto pretrglo, riječ joj se udavi u grlu).
Slavić i Luce (zaprepašteni): Mare! - Dijete!
Flora: Poludjela ...
Mare (strahovitim sumanitim krikom): Moj krvnik ...
Slavić: Što?
Luce: Muko Božja!
Mare (k-g.) Moj ubojica ... Dušu mi je ubio ... i svijetlo i sve sreću moju ... Da je proklet! ... Proklet! ...
(Izbezumljena pune prema terasi. Luce za-pomagavši pohita za njom. Obje zamaknu za stijenu na terasi).
Slavić (grozan, krvavih očiju): Nešto se dogodilo! ... Nešto strašno ... Ona je rekla: krvnik ... ubojica ...
Kate (koja se već dugo bori, da uleti u riječ, stupi napred): Zvijer! ...
Flora (kao zmija): Umukni! Jezik ću ti iš-čupati!
Kate (sve bijesnije): Nakaza! Neman!
Flora: Van! Van!
Slavić: Tu sam ja gospodar ... Tu ja za-povijedam! ... Meni se tu nešto kaji ... (Kati). Ti znaš ...?
Flora (ne da joj govoriti): Sve će se izjasniti ...
Kate (odlučno, neodolijevajući više): Tko će da izjasni? On? - -
Slavić (Kati): Govori! ...
Flora: Šuti!

Rate: Ne ću. Ča da mi s tisuće lokota zatvorite usta – ne ću, da šutim više...
Flora (grozeći joj se): Ja ti zapovijedam...
Slavić (još strašnije, uhvati Ratu za ruku i povuče je na drugu stranu, tako da je sada on stao između nje i Flore. Zagrmi): Razvij!..
Rate: Reći ću sve... Eto – već u onaj prvi dan, kad nas zatvoriše, vidjela sam, da neće biti dobro. Svaki bi čas onaj nadzornik provirio u ćeliju, propitkivao ovo i ono – i dok bi gospodjica odgovarala – on bi je gledao – gledao bi je tako, da se u mene srce drvenilo... I tako je to išlo svaki dan – sve do one strašne noći... (Strese se, kao da joj je na taj spomen neka mrazna groza prostrujila kroz živce).
Slavić (gleda ju tupo, obezumljen): Što si stala?... Zašto ne govoriš?... Ne vidiš?... (Šilnije). Već mi krv šikće ovamo – u glavu... Govori!
(Niko mu prilazi bliže i pridržaje ga).
Flora (obuzeta nestrpivom ljutosti): Ludi ste svi – svi!...
Rate (zdarena onom strašnom uspomenom, časkom zapne, ali prečuvši sve, nastavlja kao u vrućici): One noći učao je naglo, i zapovijedio mi, da izadjem... Gospodjica se kao smrt bljeda smotala oko mene – i nije me puštala... Na to on naredi stražaru, da me izvuče, ali ja se branim, – a branim i nju – no ona mi se najednom iznakne, zanjiše i kao mrtva sruši na tle. Niti je što rekla – ni jauknula – –

Slavić (kao sumanut prekne nešto i sruši se u naslonjač. Tako ostane nepomičan, spuštenih ruku i iskrivljenih usta).
Niko (užurba se oko brata, uzrujan i us=plahiren).
Flora (nervozno Ratu): Šuti već jednom — ja ću sve da objasnim - - -
Rate (ne čuje, što joj govore, već nastavlja kao u bunilu): Ja se pagnem, da ću je pridići, a stražar mene za grlo i gurne me van - na hodnik. Okrenem se, da ću natrag u ćeliju -, a to mi ona druga so=tona u lice zalupi prata. Zavrisnem, a onda me stražar udari po glavi, obori na zemlju - i više nisam znala za sebe ... (zajeca).
Slavić (pogođen, prelomljen ukrutio se na naslonjaču: oborio glavu i govori ispre=kidano, teško):
Moja krvi! ... A ja bespomoćan - gnjio! ... Ovolika sramota, a ja moram, da je pijem - sve kap po kap ... Sve izdalo ... Ruke, noge, glava - sve odrvenilo ... I glas ... (Lice vraća se s marom sa terase).
Slavić (Flori teško): I ti na sve ovo mir=na i hladna? ... Ili si već možda otpri=je znala?
Flora: Da. On mi je sam iskazao.
Slavić (gorko): A ti - sve onako, kao da te se i ne tiče.
Flora: Saslušala sam ga. U prvi mah, priznajem, uzbunilo se u meni moje materinje srce. Htjela sam ga predati plastima ... ali on me spriječio ... Rekō preda me ... učinio da će se ubiti, a ja -

htjela sam, da se oprem, no on mi za= kući put... I ja sam stala i s nategom slušala njegovo opravdanje...

Mare (naglo i prezirno): Opravdanje...

Flora: Da, - i -- čemu da okolišam -- ali u njega je to provalilo naglo kao i va= tra njegovih rodjenih pulkana. Vjeruj: svemu je kriva ljubav, a ljubavi se mnogo prašta...

Mare (odlučno): Dosta!.. Dosta!..

Flora: Da eto - on je došao za tobom, da ti vrati čast --

Mare: On meni da vrati čast. I opet te molim: (značajno). Ne vodi ga amo!

Slavić: I ja velim: ne zovi nesreću!

(Sve bjesnije): Ne napastuj!.. Ne raskopavaj mi kuće, da te zlo ne nadje!... Jesi l' čula?

Flora (smiješi se podrugljivo).

Luce (zaprepaštena zalomi rukama): Oslo= bodi nas!...

Slavić (Flori): Što? Ti se smiješ?.. I ru= gaš?.. Gazi! - ja bih mogao - sve ova= kav -- da - ja bih mogao (vanredno silno)... i ubiti!...

Flora (k. o.):

Slavić: Da - i ubiti!...

Flora (drsko ga onjeri): Što?.. Vi?.. - vi?.. Vi ćete još klečati preda mnom. I kao crvi savijat ćete se i puzati oko mene... (Mari). Tvoja čast, tvoj život bit će odsa= da sav u rukama mojim --

(starcima kmijski kao da hoće da ubada): A vi! - Tki topovska hica - i za vas se više ne će znati... Ovdje bit ću ja - gazda!...

Slavić: U ovoj kući?
Flora: U ovoj kući... (Ode naglo).
(Duga teška pauza).

Prizor 6.

Bez Flore.

Slavić (krikom neiskazanog bolnog prijekora): Sine! Sine! Što učini?!--
Luce (odlazeći s uzdahom): A moje molitve? Zar si nas sasvim odbacio Bože, Oče naš! (tetura van).
Mare: Nonice (pridržava je i odlazi s njom).
(Čuje se potmuli razgovor).
~~[illegible]~~ (~~[illegible]~~): ~~[illegible]~~ ... (~~[illegible]~~). (~~[illegible]~~)
Slavić (kao da mu oni poznati glasovi donose unutrašnje oslobodjenje, on se u čas sav preobrazi): Evo, naših!

Prizor 8.

Slavić, Niko, Roko, Učitelj i Čisko.

Slavić (u onom svom zanosu ide im u susret): Gle - Roko! Meštre. Tu ste mi... I Čisko... Ah, da znate, kako vas trebam!-- Kao sunce... Da mi raspršite ovo - ovo -- strašno --- Roko, meštre - vi mi nešto nosite... Je li dobro?...
Čisko: Pa evo, ja ti ne znam ništa... Izišao sam, jer kod kuće ne mogu da izdržim. Nekako čudno mi je i tijesno - tako nekako... Samo se premećem, a nigdje mira -- Prošao sam ja sve strahote morske, ali ovako mi još nije bilo --
Učitelj: To ti je onako, Čisko: Čekaš, i dok čekaš - u tebi je sve napeto kao žica. Svi smo kao u groznici. A tako je i s djecom.

Da vam ih gdjegod iz prikrajka slušati, kako bez prestanka maštaju o nekakvim bijelim konjima, i Bog bi znao o čemu sve! Ej, jadni mališi moji!

Slavić (sve nemirnije pogleda čas na vrata čas na terasu, kao da od onuda iščekuje nešto. Nervozno): Da tko je ono rekao, da je već sve potpisano – i – čini se – donekle i po pravdi...?

Roko: I ja sam nešto čuo... Ali opet ima i hrdjavih znamenja... Tako se malocas pred lukom usidrio jedan njihov putni brod u potpunoj bojnoj opremi... I kamioni jure na sve strane.. Na njima sve nekakva neporznata čeljad sa zastavama i lampionima... Neka ih djavô razumije!...

Slavić (sve razdraženiji): Ama, što vi to... nekakva znamenja! A pravda? Amerika? Jesi li poludio, Roko? Ovo mora na našu da izidje! Mora!...

Učitelj: Da najzda tu imadu i naši nešto da kažu... Nismo sami --

Lisko: Tako je. A naši kao naši – prije će dati svoje oko iz glave, negoli pustiti ovu lijepu suzicu našega mora... (Pokazuje rukom prema terasi).

Svi (gledaju onamo... Kratka pauza).

Učitelj (lagano, kao u zanosu): Lijepo je sve to. I oni vele: il piu bel golfo del mondo... Najljepši zaliv na svijetu. I jest tako... Kad pogledaš, čini ti se, kao da su te razmile najdivnije oči... A kako li je ovo sve mekano... Naročito svako u suton, pod onim srdačnim bojama... I nježno

je sve, da mislite: kamen vam se pod rukama topi...

Svi (se zaljubljeno zagledali u zaliv, na kome upravo u ovaj mah sutonske boje izvode svoju čudesnu igru). (Pauza).

Prizor 9.

Oni i Frane.

Frane: (uleti naglo): Čudni glasi...

Svi (se trgnu): Što? Kakvi glasi?

Slavić (naglo uhvativši ga za ruku): Dobri?

Frane: Ni sam ne znam... Nekakva brzojavka... Učka...

Svi (u krajnoj napetosti): Govori! Govori!

Frane: Naša...

Svi (glasovi im zatitrali od neizrecive radosti i ganuća): Učka...

Slavić (kao da će zaplakati): Naša...

Roko: Ej, Amerika!

Slavić (uhvati Frana objema rukama): Razuj sve, što znaš, sve...

Roko: Ma je li to pak...

Slavić: A što - oni? Vjeruju?

Frane: Jedni vjeruju - drugi se bune...

Slavić: Ali top ne puca - to je već nešto...

Roko: Zašto ne obznane?...

Frane: Valjda čekaju, dok im naprede. Možebiti se i boje. Govori se, da je riječka legija ~~to~~ gotova da nas zaposjedne, ako bi izišlo na ~~pizar~~ naš...

Niko: Znao sam ja to...

Slavić: Šta si znao? Neka dodju! Glavno je, da je potpisano. A oni - kako došli - onako i prošli.

Učitelj: Mislim na djecu... Što li će biti, kad saznadu!...
Niko: Već pjevate - a zec još po šumi skače...
(Svi graknu na njega).
Roko: Ćuko - amen! Ima i u mene nešto, što me drži, da ne poskočim od obijesti, ali svejedno...
(U sobu uleti Jadre kō bez duše).

Prizor 10.

Predjašnji i Jadre.

Jadre: Gospodaru! Gospodaru!
Slavić (uznemiren): Što je, Jadre?
Jadre: (usplijeno): Ne znam... Najednom... nekakva graja - strašna vika, krika-eno s one strane tamo... Nešto se dogodilo... Ne znam, je li dobro ili zlo...
Liško (drščući): Da nije...
Frane: Bit će legionari iz Rijeke...
Slavić: Mir! (Muk).
(Svi se kao nategli, da bolje čuju. Čas je krajnje napetosti. Izdaleka dopiru nekakvi mutni, nejasni glasovi).
Učitelj: Doista...
Roko (pridušeno): Koji je to vrag...?
Niko: Da nije pokolj -?
Slavić (krajnje uzrujan): Neka! Glavno, da je na našu, i (znakovito silno) - da smo ovdje mi gazde - mi! A oni neka se svete - neka! dujete li?
(Svi nagrnu na terasu).
Slavić (sa terase prigušeno): Strašan mir: nebes - a ništa se ne razabire...
Niko (muklo): Ja čujem...

Slavić (kô izvan sebe): Što čuješ – gavrane!..
Niko: Kliče ... eno, kô ludi kliče ...
(Prvi hitac topa).
Slavić (prodrma Frana za ramena): Što je to? Ne može biti – ne smije – –
(Drugi hitac).
Roko: Prokleti smo!
(Treći hitac).
(Čuje se zvono, što zvoni sve do kraja čina).
Slavić (instinktivno ispruži ruke uvis, kao u očajnom gestu krajnje obrane protiv nečega, što kanda hoće na nj da se sruši): Ne! Ne! – –
Svi (stoje kao prelomljeni. Osim nekoliko nerazumljivih neartikuliranih glasova, što im u prvi mah navru u usta, niko i ne diše. Ujedared čisko zatetura: Roko i učitelj prime ga ispod ruke i glove= du na prednji kraj pozornice i tu ga posade na naslonjač. Učitelj se spusti do njega. Roko stane malo podalje, ne= pomičan kao kip).
Roko (muklo): Ponor! Propast!...
Čisko (kao da izdiše): Smrt!..
(I ostali se približaju. Slavić se bez riječi sruši na stolac i više se ne makne. Do njega stoji Niko i Frane. Otraga Jadre. Svi pognuti kao da se nešto golemo svalilo na njih. I kao da je sva snaga odbjegla od njih i svijest i život i sve... I neki užas kao da je nad njima, po= gledi su uvukli u sebe i stisli se zgro= ženi, kao da je pred njima puklo nešto strašno. Vani se na moru gube boje. U sobi

biva sve tamnije).

Prizor 11.

Spredjašnji i Mare.

Mare (stala do vratiju kao avet. Coprt kamena slegla joj se na srce sva tragedija njenih ljudi i kao da je za čas zatomila onaj drugi bol, što joj u duši hara. S izrazom neizrecive samilosti zagleda se u one jadnike, polako nečujno pridje bliže i kao obuzeta nekim nadahnućem dahne): Nije sve propalo...

Svi (se osim Slavića prenu i nekako tupo gledaju u nju). ~~Mare~~!

Mare (pridje im još bliže i nastavlja k. g.): Ostala su ognjišta, zemlja, djeca, (digne glasom) čast i ponos... To treba čuvati i braniti... (dugim dubokim pogledom obuhvati sve i poslije neduge pauze) Tebe, Frane, ne pitam. Ti ne ćeš prignuti glave...

Frane (gleda je blijed, ali ndivljen): Ne ću, Mare!

Mare: A vi, kapetane Roko?

Roko (oporo): Ne znam -- ne znam -- Za mene je i onako sve svršeno. Zauvijek svršeno...

Niko: Ni mene ne pitaj ---

Mare: Jadre, vi ne ćete ostaviti zemlju...?

Jadre (blijedim osmjehom): I kad bih htio -- ne bi ona pustila... Drži me...

Mare (duboko tronuta): A vi, moj dobri, moj stari učitelju?

Učitelj (bolno): Ti znaš ---

Mare: Znam -- (maže se i poljubi mu ruku. On se brani).

Frane (s iskrom nade u glasu): A ti, - Mare
Mare (mučenički): Ja? - Crebirem snagu.
Trebat ću je za vas, za sebe i (kao da sebi
govori): za sve ono, što još ima da dodje...
(teška šutnja).
Roko (naglo se prene): A što čekamo?...
Učitelj: Da, - ići nam je...
(Rukuju se nijemo i krenu lagano put vrata:
Učitelj, Roko, Niko, i Jadre, svi bez riječi,
pognuti, oronuli. Ćisko drhtavom rukom
oslonjen na Franovo rame).

Prizor 12

Mare i Slavić.

(Kroz čitavo prijepne do sada oko je starog
Slavića počivalo na Učki, koja sada u pr=
vom mraku gubi svoje konture. U daljini
kuca zvono žalobno i mukło, kao da
javlja nečiju smrt. Pošto su svi otišli,
Mare pridje k vratima terase, zatvori ih,
i povrće zavjesu. Ona je to izvršila lagano
i s neizrecivom nježnosti. Tako se ne=
kako sklapaju oči najmilijem pokojniku...
Starac je to duboko počutio, i u trenutku,
kad mu je ispred oka nestala draga, iz=
gubljena gora i zemlja - on se sav ustrese
i teško zajeca).
Mare (pridje lagano k njemu, ovije mu ru=
ke oko grla i umorno spusti glavu svo=
ju na njegove sjedine!)

Zavjesa se polako spušta.

Čin treći.

Prizor 1.

Rate i Slavić.

Slavić (promno, mnogo se postarao. Nešto traži): Sve prometnuo i nikako da nadjem. A dobro znam, da ga jutros ostavih ovdje na stolu...

Rate (slaže robu u putnu torbu): Što je?

Slavić: Ono - pištolja... (razmišlja malo)... Da ga nije ona hudoba predala oružnicima...?

Rate: Gospodja Flora? Ne!... Ne vjerujem...

Slavić: Znam ja nju... Voljela bi ona, da me nema... Na putu sam joj... (traži) I nema ga... Još ću jednom da pogledam u sobi. Moram ga naći... (ode).

Prizor 2.

Rate sama, pa učitelj.

Rate (gleda tužno za Slavićem): Bože, što će ovo da bude! (Uzdahne i žureći se nastavlja svoj posao).

Učitelj (za vratima): Tu sam ti i opet, Mate... a sad laku noć! (Traži očima). Kamo se djeo?

Rate: Za čas će se vratiti. Izvolite unutra... (napusti časkom svoj posao): Gnjilo vrijeme, a, gospodine učitelju...

Učitelj (udje i sjedne na ognjište): Vrijeme kao i ljudi: vrto-glavo... A vi - po svoj ovoj strahoti na put...? Nagovarao sam Nika, da pričeka, dok se ovo smiri - no njemu

kao da se žuri ... Veli: ova noć je kao stvo-
rena za bijeg ... Tama, oluja ... Tako on-
a vidi mu se: najvolio bi ostati .. I ti ...
Žao mi vas je ..

Kate: Idem k bratu, među svoje ljude —
i jednako mi je, kao da polazim u smrt.

Učitelj: To mi je čas prije kazao i Niko ...
Nego što će? - nije ovo za njega ... Čeme-
kan je on i prćutljiv ... A k tome u vječ-
nom strahu od nje - od Flore, da ga ne
oda, ne tuži oružnicima, kao i tebe što je ...
Koji je to djavo ušao u nju, te je onako
razmakla rogove?

Kate: Tko bi znao? Digla nos i sve veli:
sad sam ja zakon. I doista: kad pogle-
da - kao da nožem probada ... a kad go-
vori kao da iz nje štrca otrov ... I da
bi po kome - nego sve po onoj siroticu na-
šoj ....

Učitelj: čujem, kanda hoće da je silom
natjeri nekakvom komesaru ...

Kate: Da, nekakvom gadu, prokletniku ...
Zato joj je vazda za petama i sve je ujeda
i grize - a ja ne mogu da slušam - uza-
vrim i prospem, što mi na usta dodje ...
I sad nije druge, već Bože ~~mo~~ pomozi! -
pa s ove dvije tri krpe u svijet ... I to odma-
dok me ne ščepaju ... Već su me tražili ...

Učitelj: A stari gospodin?

Kate: E - s njime je još najteže! ... Zabio
sebi u glavu ... Kako da vam kažem ...
Vidite ... jedva sam na ono pomislila - i već
se sva tresem ...

Učitelj: Reci de - što je?

Kate: Hoće onog komesara da ubije ...

i neokaljano. Oni su prije dvije godine imali svojih pet svijetlih dana... Njihove nekane duše upile su u sebe sve one lijepe slobodne trenutke - i to, mora u njima da ostane vječno i sveto... (kratka pauza). Ah, Mate, - da ti ih je bilo vidjeti, kad sam iza one naše gore leme propasti prvi put stupio medju njih!... Tihi preplašeni kao ptičad, što su iz gnijezda pala... očice im nabrekle, rasplakane - i sve gledaju u mene - gledaju - gledaju - što ću da im rečem --- a ja --- a meni - u grlu - tu -- (Prekide se i pokunji. Pauza).

Slavić (tromut - muklo): A kako sada?

Učitelj (utire suze): Opet se smiješe... Ne vjeruju u svoju nesreću - prosto ne vjeruju... Opet maštaju o nekim konjima bijelim, što će se jednoga dana pokazati pod Rastvom i - sve tako...

Slavić: Gusti im, neka snivaju... Djeca su istini bliže od nas... Puno bliže!... I sâm Bog govori često na njihova usta... Dobro je, što se smiješe... Znači - da će brzo i propjevati... Meni su djeca, što i proroci...

Učitelj: I mi, čuvari njihovi treba da bdijemo, da nam ih ova druga noć ne rasplaši i progута. Jer ovo, što se na rod naš sdiglo imat će svoju strašnu noć... Ovo je kao užasna gavet, što kao polip pruža svoje sablasne krakove ovamo k nama, da nas sišе... A mi? Što da činimo? Da se opremo - ili da se pritajimo kao zmije? (Ustajući): Ne tražim odgovora... Razmislit ćemo, pa da vidimo. (pruža mu ruku na oproštaj).

Slavić: E - ali sad imao bih i ja da pridometnem koju...

Učitelj: Sjutra, Mate - sjutra - sad je već i onako

kasno... I mrak je, a ja moram kroza šu=
mu, da me ne vide. Ti i ne znaš, da su
danas bijesni, kao još nikada. Zli potok dao
im je u glavu...

Slavić: A što je to sa „Zlim potokom"?

Učitelj: Ne znaš. Sinoć su u njemu našli je=
dnoga svoga – mrtva. Niko ne može reći
kako je ondje nastradao, no oni mahom
krivnju na naše i groze se najstrašnijom
osvetom. Najžešće udaraju po Franu, a čujem,
da je danas i tvoja nevjesta pred općinom
na sva usta vikala, da je ono njegovo djelo...

Slavić: Hoće ona...!

Učitelj: Svakako dobro je učinio Frane, što
je već prije utekao u šumu... Ne znam, što
bi, da ga ukebaju...!

Slavić: I ti veliš: pritajiti se treba!.. A ne
vidiš, da nas već za grkljan drže?

Učitelj: Ostavi: razmislit ćemo... Sjutra ću
opet k tebi. A da kome ću. Lisko, siromah
leži i čeka smrt, Roko mrk i ljut, gotovo
se sakriva... E – tragjavo!... tragjavo!... A mi
još onomad: – Amerika! Pravda!... U što bi mi
sve ne vjerovasmo! Ma!... (Uputi se prema
vratima, a s njime i Slavić, da ga isprati). Da,
a ti – kako sam ti ono rekô: ne vodi sebe
u napast – ne vodi!...

Prizor 4.

Kate, pa Slavić.

(Pozornica ostane časkom prazna).

Kate (vraća se sa raveršjajem u ruci).

Slavić (ulareći, podražava učitelja): U što bi mi sve
ne vjerovasmo!... (ogorčeno). U sve – samo ne u

ono pravo: u se i u svoje ključe!... (Oči mu vr=
ljaju nokolo kao da i opet nešto traže). Ali
kud mi nestade ono---
(Na vratima ukaza se Luce. Vjetar.)

Prizor 5.

Slavić, Luce i Rate.

Luce (s desna): Bog budi s nama! Ni da je
sud svijeta!... A mene i ber toga tu... oko
srca... Sve strepim, kao da će odnekuda
na nas nešto strašno - (Kati). Flora me sva=
ki čas ubada, što još niste otišli. Teško mi
je, ali kad već mora biti - voljela bih, da
ste već preko...
Rate: Još čas gospa Luce, pa sam gotova...
Luce (uzdahne).
Slavić: Gdje je Maze?
Luce: Ah, i ona me muči... Gore je na terasi.
Sama... Vjetar je u lice bije, a ona se i ne
miče... I sve nekamo pilji: u more? u noć?
Bog bi znao kuda. Zovem je - a ona: Doći ću;
doći... Ali to kao da nije njezin glas,
već nekakav čudni...
Slavić: To je sve zbog Frana... Htjela bi da
ga se odreče, a srce ne da... K tome zna, da
ga zbog nje progone - otuda i sva muka njena...
Luce: A mati ubada i na križ je pribija - kao
i ono danas za stolom... I sve navaljuje; kao
da hoće da je do kraja utuče...
Rate: Sasvim ju izmorila... Više se i ne brani...
Zanijemila, ji kao da nije više od svoga svijeta--
A što će još biti - to je ono - najstrašnije...
Slavić (gleda je razvaljenih očiju).
Što to?

Rate: Ja ne znam ni sama... ali jedno je stalno: ne izvedete li je odavle - izgubit ćete je...
Luce: Mene je strah... neke njezine riječi - nekakvi čudni pogledi... ne sluti na dobro - ne sluti... I u istinu - kad bi tko mogao nagovoriti je, da za koje vrijeme od s Nikom...
Slavić: Zar ni ona?--
Luce: Samo za neko vrijeme, dok zaboravi, ozdravi, oživi...
Rate (Slaviću): Učinite to, ako Boga znate! - Još ste na vrijeme!... Tko zna ne bude li već sjutra... prekasno---
Slavić: Ali kakve su to riječi? (uhvati Ratu grčevito za ruku): Ti mi i opet nešto kriješ...
Rate: Onaj pištolj...
Slavić: Kaži, gdje je?
Rate: Sakrila ga---
Slavić: Tko?
Rate: Gospodjica...
Slavić: Ona? Zašto mi nisi odmah rekla?
Rate: Zabranila mi... Ali ja sada idem - i srce mi ne da, da Vam to ne/kažem... I sve drugo... Gospodaru: ona nešto sprema---
Slavić: Ko to veli?
Rate: Njezine oči... (Ne vidite li, što se u njima mota? Za one neke riječi...
Luce: (Rate! Ti nas plašiš!...
Rate (Lnci): Malo prije ste i sami rekli...
Slavić: Ne vrijaj!...
Rate: Niste li čuli, kako je danas materi odsjekla, da će onome prokletniku ona sama da sudi...
Slavić: Ne će! Za to sam ja tu - ja sâm...
Rate: Mahnite se i vi toga!...
Luce: I ja te zaklinjem, Mate...

Rate: A što je do onoga pištolja, učinite sve, da ne ostane u njezinim rukama... Njezina je glava smućena... moglo bi sva: šta da se desi...

Slavić: Ti luduješ... Vi svi ludujete... Do kada ćete ovako?

Rate: Šutjela sam do sada, jer nisam htjela, da vas vrzem u nemir i strah... ali sada vi morate i to da znate... U tamnici -- po: slije onoga ---- Htjela je da se skonča...

Luce: Za pet rana Božjih!

Rate: Htjela je da se objesi... Jedva sam je zadržala...

Slavić: Prestani!... Prestani!... (predje rukom preko čela. Cauza. Razmišlja). Hoću da govorim s njome... S mjesta! Idi, Luce, i zovni je...

Luce: Idem, a ja te ovako molim, Mate: nagovori je, da podje s njima... Još noćas... Vidiš i sam, da je već sve pri kraju.... i da me srce nije varalo... Tužni mi, nebogi!...

Slavić: Ostavi meni!... (Luce ode uzdišući). Sve se ruši -- sve... (najednom se sav strese). Ali ja moram da razračunam s njime.... (Na kućnim vratima kucanje).

Rate (zaprepašćena): Bože! Da nisu oružnici!-

Slavić: Skloni se gdjegod!... Ja ću da pogle: dam...

Rate (u velikom strahu lijevo. Za njom Slavić.)

Prizor 6.

Slavić i Frane. Zatim Rate.

(Laskom muk. Potom na hodniku šamor glasova).

Slavić (ulazeći Franu): Ma vidji... ovako ne: nadano... Nije pametno... Što bi, da te uhvate!..

Znaš, gnjevni su na tebe ... I bijesni ...
Frane: Sad su mi u kući ... Provalili u=
nutra ... Hoće valjda sve da razore ... Što da
činim? ... Njih vojska - a ja goloruk ...
Slavić: No i odavle, treba da se makneš ...
Što prije ...
Frane: Ja sam morao večeras ovamo. Na
Rijeci se opet miješa ... Legionari ne će da
predadu grad. Njihove se straže pomakle na
sjever, i mi moramo da udarimo dru=
gim putem. Ja bih najvolio, da vi svi za
neko vrijeme ostavite ovaj kraj i ---
Slavić: Ne - Frane - ti znaš, da nema toga,
ko bi mene istego odavle. Nego ona - Mare --
Rate (Franu): Gospodin bi htio, da je pri=
govorite, da bi otišla s nama ...
Frane (veselo Slaviću): Što čujem? ...
(Na vratima se ukaže Mare, blijeda ali mirna).

Prizor 7.

Slavić, Mare, Frane i Rate.

Mare (začuđeno): Frane! ... (Slaviću). Vi ste
me zvali, djede? ...
Slavić (smeteno): Zvao sam te, - ali u to ba=
nuo (s usiljenim osmijehom), ovaj - tu - i on
će mjesto mene tebi sve da kaže ... On će
to umjeti bolje ... a ja ću sada do strica
Nika, neka i on pospješi ... Ajde, Rate, i
ti požuri .. (Odu).

Prizor 8.

Mare i Frane.

Mare (s blagim prikorom): Zašto si došao? ...
Frane: Ušli mi u trag - pa me više ni šuma

ne može da zaštiti. Morat ću drugdje da potražim zaklonište... Ali hoću tebe da zaštitim... Za to sam došao...

Mare: Sve je svršeno...

Frane: Ništa nije svršeno!... Sve ima tek da započne... I ono najljepše: ljubav... I sve će i opet da se vrati: život, sreća – ti – moja jedina – moja...

(Naglim kretom uhvati je za ruku i strasno je zagrli. U nje ko da se za čas razbudila mladost i nabujalom snagom svojom poduši prva, što joj u sreću kopa. Tiho i nježno spusti glavu na njegovo rame i sva mu se preda. Frane je drži zagrljenu, ali govori tiho, priduženo, kao da ga je strah, da ne bi glasom svojim narušio golemu sreću svoju).

Uskrsla si mi --- vratila si mi se -- Moja si – moja – moja ---- I ti ćeš poći sa mnom... s nama --- sa stricem Nikom, s Ratom --- ne ćemo daleko... Do prvog slobodnog grebena... Na njemu ćemo stati i čekati, dok se tvojoj duši opet vrne mir... A onda ćemo opet ovamo, na staro ognjište, i tu ćemo ostati na straži vjerni ljubavi našoj i našem – lijepom, neispunjenom snu -- Je li, da hoćemo, Mare, moja lijepa Mare ---?

Mare (potresena do dna duše, glasom drhtavim i slabim): Ti ne znaš, koliko te volim... Nikada te nisam puštala iz misli... Ni onda, kad sam stezala srce, da te zaboravim... I nikada nisi u meni živio tako i toliko kao sada, gdje je u meni gotovo sve ubijeno...

(na vratima se ukaza Flora).
Bože! (naglo se trgne Franu iz zagrljaja. Jako fijukanje vjetra).

Prizor deveti.

Mare, Frane i Flora.

Flora (mirno, kao da nije ništa vidjela, ledeno Mari): Romesar me Orlando pita, može li večeras k nama?.. Što da mu odgovorim?...
Frane (uspravi se, naglo i odlučno): Da će ovdje mene naći...
Flora: Tebe će ovdje naći njegovi oružnici, ako se na vrijeme ne izgubiš. Onda ti nemaš više šta da tražiš. Što ti još nije pogorjelo - (jurne k prozoru, povrće naglo zavjesu, da se vidi rumeni odsjev plamena, što je zasinuo na staklima).
... to će ti sada da dogori... Je li ti dosta? Hoćeš li još?...
Frane (kao nečim udaren, obori glavu):
Moj dom! - Moj stari dom!..
Flora: Ovako će se suditi svakome buntovniku... Sve što smeta, sravnit će se sa zemljom. Ni kamena ne će ostati... (Mari). To reci i tvome djedu... Neka gleda, da mi se ne nadje na putu... Ni meni, ni onome, koji ti nosi sreću...
Mare (gleda je ukočeno, mramorno, bez riječi).
Flora (k. g.): Što ću dakle da odgovorim Orlandu?
Mare (k. g.).
Flora (tvrdo): Javit ću mu - neka dodje!...

Mare (kao u bunilu): Ubij me! - Raskomadaj me živu, ali jedno te molim - ne govori i ne spominji mi ništa ---

Flora: Idem k telefonu, da mu javim ... sjutra ℣ će ti sud na moju želju dosuditi drugog tutora ... Djed ne će od sada ~~više~~ nad tobom imati više nikakve vlasti ... Bit ćeš, kaošto i pristoji - moja kći ... Ničija nego moja ... (Franu): A ti, pazi na se - i ukloni mi se! S mjesta - i zauvijek! (Ode).

Prizor 10.

Frane i Mare.

Frane: Ali ja još ne mogu da vidim - da razaberem ...

Mare: Nešto je došlo, što je ubilo moju i tvoju sreću, Frane! ...

Frane: Ali ona hoće da mi te istrgne, da mi te drugome dade! ...

Mare (značajno): Prva ljubav u srcu zavrta - - druga: bila bi olovom polita ... U to ne posumnjaj nikada ... nikada ... A sad idi - bježi! - molim te - bježi! ...

Frane (neizrecivo gorko): I ja moram još uvijek da proždirem gnjev svoj, da gledam, kako sve propada oko mene neosvećeno, neokajano ----

Mare: Tvoj čas će doći, Frane ... Čuvaj snagu i krv svoju ...

Prizor 11.

Mare, Frane i Slavić; ~~Lucu~~ pa Rate i Niko.

Slavić (bane unutar kao vjetar; pokazuje na ožareni prozor i govori, kao da mu iz svake riječi žuč sikće):
Jesi l' vidio, Frane, što učiniše od doma tvoga, od ognjišta tvoga... Lomaču napraviše, sinko, lomaču - i na nju bacišе - Pravdu... Pravda!... Ha! Ha! Ha!
(Spusti se uzrujan na ognjište).
Mare (pridje mu bliže, te ga umiruje) (Vjetar).
Slavić (nakon mučne stanke): Sve se lomi - još čas i bit ćemo razvalina - pusta razvalina... Zasut će nas... udušiti... (Pogleda ih). A vi?.. što čekate?... Eno i put vam rasvjetliše... I mi ćemo vam ga rasvjetliti... kad dodje vrijeme, da se vratite... I mrtvi ćemo gorjeti za vama i svjetlit ćemo vam kao na grobovima ognjići divlji. I zvat ćemo i vapiti...
Luce (Mari krajnje zabrinuta): Mare, dijete!... Ti neideš?...
Mare: Ne, nonice! Ostajem... (zagrli je i poljubi). (Teška pauza).
(Već se prije na vratima ukazao Niko, opremljen na put. Sred one teške i mučne tišine pristupa bliže bratu i progovori muklo): Ele, brate, došlo... (prekide se i pokunji). Došlo, da ispod rodjenoga krova bježim kao tat i da ostavim sve - I vas... (pridje k Mari i zagrli je)... i tebe, grančice moja žalosna... i tebe (pridje k Slaviću, pa k Luci)... brate... i sestro... Rada vam pod vašim teškim križem bude najteže - spomenite se, da ni meni nije lakše...
(Slavić i Niko odu. Za njima Luce plačući).

Frane (kao ~~[illegible]~~ ošinut nekom mutnom slutnjom uhvati Maru za obje ruke): Dodji!..
Mare (sva izmučena): Što sam mogla, rekla sam ti, a sad te još jednom molim: bježi! ‡
Frane (nakon kratke unutrašnje borbe): Idem - jer moram... Ali sjutra - prije sunčana zalaza vratit ću se u moju šumu. A onda - ili ću da te odvedem - ili da kraj tebe propanem... (zagrli je). Sjutra! (Ode naglo).
Kate (prilazi Mari i plačući ljubi joj ruke).
Mare (Kati): Kad budete onkraj granice, kaži mu sve... Ne prije!... (Poljubi je u čelo). Za ono, što si mi bila... S Bogom, Kate! (Kate ode jecajući).
Mare (sama bolno, zagonetno - kao duboka jeka): Sjutra!...
(Ostade neko vrijeme pogledom upiljenim u prazninu. Vjetar huji sve jače).

Prizor 12.

Slavić i Mare.

Slavić (vraća se: časkom se i on nekuda zagledao. Potom stupi na ognjište i spusti se na klupu): Sami!
(Pauza. Vjetar zvizga).
(Vani uz ožareni prozor prolazi ludi Bašte i pjeva):

Oj turne moj lipi...

(Pjesma se u daljini gubi. U kući odjekne telefonsko zvonce).
Mare (trže se naglo. Lice joj se izmijeni. Iz svega držanja njezina izbija kao da

se primakao čas, kad ima sve da posvrši).
Slavić: Telefon?... Zar nije još izišla?
Mare: Nije... Valjda i ne će...
Slavić (razmišlja časak, a onda naglo): Da ne čeka koga od njih?...
Mara: Sada je i onako svejedno...
Slavić: Ja sam jednom rekao: ne će proći - a to i opet velim:... (uzbuđeno): Gdje je moj pištolj? Zašto mi ga ne daš?
Mare: Bacila sam ga u zdenac...
Slavić (u prvi mah, kao da mu je odlamulo): Mogu li ti vjerovati?
Mare (prikorno): Djede!...
Slavić (slijedeći svoju prvašnju misao): Zašto ne pustaš, da ja razračunam s onim gadom? Zašto?
Mare: Čemu? To ne bi rijesilo ništa...
Slavić: Ruv može i najtežu uvredu, da okaje.
Mare: Vidite i sami, djede, da je sve svršeno - sasvim svršeno... (naglo). Ali o tome se sada ne radi... Radi se o ovome ovdje... (pokazuje ognjište): o ognjištu našem...
Njega treba, da čuvamo...
Slavić: Čista i netaknuta...
Mare: I netaknuta. A da treba i veće žrtve?
Slavić: Veće?
Mare: Da treba - recimo... pritajiti se...?
Slavić: Pritajiti se?!...
Mare: Djede, da se večeras - na priliku - ovamo primče...
Slavić (naglo): Tko?...
Mare: Mogao bi doći...
Slavić: Onaj krvnik?...
Mare:... Za čas...

Slavić: Ne će! (Hoće da se pridigne (na noge) ona ga zadržava). Ćuti me!... Zašto mi braniš, da se oduprem?

Mare: Jer hoću, da ga lakše uklonim...

Slavić: Ti?

Mare: Da-ja. Kako dodje, onako će i otići... Bez povratka. Ogledati ga neću, ali (s usiljenim posmijehom) vidjet će on, da bi se „Lipa Mare" voljela utopiti - nego Morova ljuba biti....

Slavić (živo, gotovo veselo): Tako, rodjena krvi moja!... To saspi u obraz onome poganu... onome...

(U hodniku žamor. Otvaranje i zatvaranje vrata. Glas Florin, zatim muški govor. Slavić se trgne):

Što je ovo?

Mare (na smrt blijeda. Časkom postoja kao besvijesna, ali se naglo pribere i uhvati starca za ramena. Glas joj drešće):

Djede!...

Slavić: Ćuti me!... Ovo je on --- Tvoj - naš krvnik.

Mare (teško svladavajući se): Djede! Čestite me, da ja sve sama posvršim... Ja ću njega ukloniti -- na miru... Sjutra vam više ne će doći... Ni sjutra ni ikada više.

Slavić (poslije pauze, bolno, kao da mu je žao): Kako je ovo teško, Mare, kako je ovo teško!... U meni se duša grči - stid me po obrazu bije -- a opet ni protiv tebe ne mogu... Idi, dijete moje, saspi mu sav svoj i moj prezir u obraz - a onda se vrati --- vrati se odmah... da se ovdje sam dugo ne isjedam.

Mare (sagne se nada nj, čvrsto ga zagrli i u dug cjelov i u ove svoje posljednje riječi izli svu ljubav i nježnost svoje mučeničke duše): Još jedno gorko kap --- Sve, - sve, ali „Morova ljuba" nikada!... Djede, moj dobri - moj slatki djede!...
(Još ga jednom poljubi, onda mu se izvi, polako se uputi k vratima, i tu stane; još jednom neizrecivo toplim pogledom obuhvati starca i ognjište, pa zamakne naglo na vratą).

Prizor 14.

Slavić (sjedi nepomičan, sam, slomljen, kao da su svi živci u njemu umrtvili. Vjetar u dimnjaku mukło šumi: vani, nad kućom i oko nje huji, zavija, zviždga, nasrće, lomi - čas kao da cvili, plače, čas kao da riče zaleće se, zagoneći za nevidljivim plijenom, pa najednom stane, i srce se u strahu pita: drži li već svoj plijen ili se pritajio u zasjedi, da opet kao divlja ~~zvijer~~ neman provali?... Eto - sad se iznova diže... Isprva kao jadoliki cijuk čitavih jata izgubljenih ptica, pa kao ljuta piska divljom stravom obuzete djece, a najposlije kao da je planina rastvorila sva svoja žvala i pustila sve svoje paklenske duhove, da se u divljem pikanju nagone, nose, nadbijaju... Ta noćna grozna igra, to noćno hujanje, taj fijuk i zviždanje jačaju i sve se više diže, do razmahnitane sile, do urnebesa, dok se najednom sve i opet ne svrši naglo, ali ovaj put uz podmukao jauk kao da se nešto

visoko u zraku udavilo, ugušilo. – Strašan, jeziv muk. Tako je naglo kao udar i snažno prodrmao starcem, što je do sada kao u nekakvoj besvijesti sjedio na ognjištu. Izbulji oči začuđen, gotovo zaprepašten, što nema nikoga do njega. Ali to je vani razmahana vjetrina nastavila svoju užasnu igru. Na vratima se pokaza Luce.

Prizor 15.

Slavić i Luce.

(ulazi blijeda kao avet, kao da sama sobom govori): Ovako strahovite noći ne pamtim... Meni je još uvijek kô da će nešto, da se na nas sruši. Sva drščem... Ni moliti ne mogu... Mate, kasno je već... I ti, Mare... (a kad opazi, da Mare nema)... Što?... Kud je otišla?

Slavić (muklo): Gore – k njima... (Spušta se s ognjišta.)

Luce: Kako?... A majka joj po meni poručuje, nek odmah dodje.

Slavić: Ražem ti: otišla... Bit će, da se prije navrnula u svoju sobu...

Luce: Ta ja upravo i dolazim odonud...

Slavić (glasom u kome već dršće žica nekog čudnog nemira): Iz sobe?...

Luce: Da. Čekala sam je, da budem uz nju, dok usne... Meni nikako ne može iz glave, što je večeras govorila Kate...

Slavić (sve nemirniji): Što je govorila Kate?... Ona je gore – kod njih... ne razumiješ li? Poslala je, da onome gadu zaspe u lice, da bi se

voljela utopiti...
(kao gromom udaren, prekine se i stane kao ukopan. Vjetar huji sve jače).
Luce (obuzeta strepnjom): Što si ono rekô?...
Slavić (dok mu se grozna misao uvlači u mozak, on sve nešto nesuvislo govori): Što sam rekô?... Ništa nisam rekô...
Luce (k. g.): Ja sva trnem... (potrči k vratima i zove glasom od strave razbijenim): Mare! Mare!...
Slavić (k. g.): Luda si! - Luda!...
(Ona misao uvlači se sve dublje. Veliki ga drhat spopada, a riječ mu iz grla izlazi ispresijecana):
Što me ovo trese!... trga... otimlje snagu? (Luci). Zovi je jače!... Što!... Kakve su ovo misli!... Lud sam i ja - lud... (Strašan je, oči izbočene, lice preobraženo).
Luce (s izrazom užasne grozе na licu): Mate!... (žatrčâ se prema njemu).
Slavić (uskoleba se): Što me gledaš!!... I ona me je tako gledala... Gusti me!... Ne vidim... propadam...
(Zvizga vjetra prelazi u ovaj mah u nešto kao prisak).
Luce: Isuse!
Slavić (kao poludio): Što čekamo?... Ne čuješ li je?... Zove... Vapi... Evo me - evo...
(Zaglavinja kao da će se srušiti pa jurne na vrata. Luce zapomagavši ljuto - za njim).
Ludi Baste (pokuca izvana kamenom na prozoru): K moru!... Brže k moru!...
(Glas mu se gubi u vjetru, što sve jače divlja).

Zavjesa (naglo).